

HERKES İÇİN TASAVVUF SERİSİ (HİT)

Hayy Kitap,

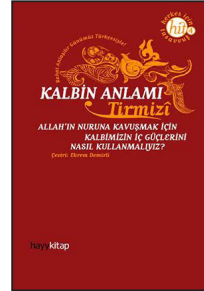
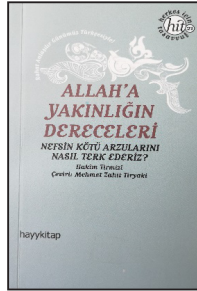
Doktora Öğrencisi

NURİYE İNCİ

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

orcid.org/0000 0002 2036 478X

incinuriye10@gmail.com



Bir okur ya ilgi duyduğu alandaki entelektüel birikimine katkı sağlamak ya da kitabın başlığından doğan bir çekim gücü ile okumaya yönelebilir. Okurun eserden beklentisi, hayatını değiştirecek bir şeyler arayışı olduğu gibi, bazen de bu beklentiden uzak sadece bilgi edinmek de olabilir. Fakat şu bir gerçektir ki ikliminde huzur bulduğunuz yazarın dünyası, sizin dünyanız olur.

Eserler kadar bunları yayına hazırlayan yayınevlerinin sunuş şekli de önemlidir. Ciltli eserlerin okuyucuda alım cazibesi oluşturmasının müstakil çalışmalara nazaran daha zor olduğu malumdur. Bu nedenle çoğunlukla okur kitlesinden gelen istekler yayınevlerini müstakil çalışmalara yönlendirebilmektedir. Tasavvuf Klasikleri açısından düşünülürse sıradan bir okuyucunun Gazzâlî'yi ya da İbn-i Arabî'yi anlamak için onların tüm eserlerine bir anda ulaşmak istemesi hem maddi hem de zaman itibarıyla imkânını zorlayabilir. Bu nedenle hacimli kitapların bölümlere ayrılarak yayınlanması son zamanlarda yayınevleri için tercih edilen bir yöntemdir ki bu usûl, okuma oranını yüksek ülkelerde daha sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bazıları büyük hacimdeki eserleri taksim ederek sıralı bir şekilde, her kitaba müstakil bir isim verme şeklinde yol takip eder. Tasavvuf Klasiklerinden, İbn-i Arabî'nin *Fütühat-ı Mekkiyye*'si ile ilgili Ekrem Demirli'nin çalışması buna örnek verilebilir. Bazısı ise konularına göre seçim yapan eserlerdir ki tanıtımını üstlendiğimiz Hayy Kitap'ın yayın hayatına kazandırdığı *Herkes İçin Tasavvuf (Hit)* serisi, bu yöntemle hazırlanmıştır.

Tasavvuf klasiklerini içeren seri, kırktan fazla eseri içinde barındırarak, tasavvufa dair merak edilen sorulara sûfi müelliflerin dilinden cevap vermektedir. Konu ile ilgilenenlerin zihnindeki muhtemel soru, eserin başlığı ile tanımlanmıştır. Bu durum okuyucuya tercih konusunda kolaylık sağlamaktadır.

Müellifleri Hz. Ali'den, Hâkim et-Tirmizi'ye, İbn Arabî'den, İmam Gazâlî'ye, Abdülkadir Geylani'den, İsmail Hakkı Bursevî'ye uzanan sûfi müelliflerin kitaplarından seçilmiş metinler, alanla ilgili uzmanlarca tercüme edilmiş ilave notlarla yayına hazırlanmıştır. Eserlerin arka kapağındaki *Allah'ın sevgili kulu olmak zor değil!* İfadesi kişinin kendisine dair bilgisi arttıkça Allah'a yakınlığının ona göre gelişeceği mesajını verir. Farklı renklerdeki kapak tasarımlarıyla görselliği dikkat çe-

ken seri, ebatlarıyla (11,5 x 19 cm) günlük hayatın her anında rahatlıkla taşınıp okunabilecek cep kitabı niteliğindedir. Yayınevinden edindiğimiz bilgiye göre okuyucusu tarafından ilgi gören *Sufi Klasikler-Hit Serisi* yeni çalışmalar eklenerek daha da zenginleşecektir.

“Rahat anlaşılır günümüz Türkçesi” ile herkesin okuyabileceği ve anlayabileceği sadelikte hazırlanması, eserlerin en önemli yönünü teşkil eder. Hedef kitlesi açısından tasavvufa yeni ilgi duyanların öncelendiği seriden, alanda ön çalışma yapacak araştırmacılar da istifade edebilir. Farklı konularda eserleri içermesinden ötürü tanıtımda hepsine yer vermek mümkün olamayacağından bu çalışmada tasavvufun temel konularından olan “nefs” ve “kalp” ile ilgili kitaplara ağırlık verilmiştir.

Hit Serisi eserlerinin tanıtım sıralamasında müelliflerinin yaşadıkları dönem referans alınmıştır. Böylece tasavvufa dair konuların tarihsel süreci hakkında da fikir verme amacı güdülmüştür. İzlenen bu yöntemle okuyuculara, eserleri hangi sıraya göre okuyabilecekleri konusunda da yol gösterilmesi hedeflenmiştir.

Sûfi Klasikler, tasavvufun teşekkül ve sistematik bir ilim haline gelişinin kaynaklarını oluşturması bakımından önemlidir. Bu eserler Hicrî III. (IX.) yüzyıldan günümüze kadar uzun bir dönemin mahsulüdür. Klasikler, “kalp”, “ruh”, “nefis”, nefsin çeşitli halleri, müridlerin ahlâk ve edeplerine dair mevzuları, tasavvufî haller ve makamların açıklanmasını, evrâd ve duaları, önemli sûfîlerin görüşlerini, ibadetlerin fikhî yönünün yanı sıra mânevî ve tasavvufî mânalarını, varlık, vahdet-i vücud, insan-ı kâmil gibi birçok mevzuyu kapsamaktadır. Kur’an ve Sünnet’e uygun tasavvufî hayat ve düşünce büyük ölçüde klasik eserlerin çizdiği çerçevede gelişmiştir.

Yüzyılların birikimi konumundaki Sufi Klasikler’in her dönem yeniden okunması şüphesiz eserlerin derinlik ve zenginliğinin bir göstergesidir. *Hit Serisi* bu yönüyle Sûfi Klasiklerin minimize edilmiş şeklidir denilebilir. Serideki eserlerden nefis ile ilgili olanlar şunlardır:

Muhâsibî, *Nefsin Terbiyesi: Allah’la Aramızı Nasıl Düzeltiriz?* İnsanın kendini bulma yolculuğu şeklinde tanımlanan Tasavvuf, insan-kâinat ve Allah arasındaki ilişkiyi, ontolojik yapısındaki mündemiç unsurlarla bağdaştıran bir hâl ildir. İnsanı oluşturan nefis, kalp ve ruh nihai gaye konumundaki insan-ı kâmil haline gelme yolunda

nasıl tasarruf edilmelidir? Bu soru, Tasavvuf tarihi boyunca her sûfi tarafından farklı yönleri ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Nefs muhasebesi ve nefsin kusurları konusunda literatürdeki ilk tahlilleri yapan Haris b. Esed el-Muhâsibî(165-243/781-857)'nin *Adabü'n-Nüfus* adlı eseri, Mehmet Zahit Tiryaki tarafından tercüme edilerek *Nefsin Terbiyesi: Allah'la Aramızı Nasıl Düzeltiriz?* Başlığı ile seride yayınlanmıştır. Kitap, nefsin terbiyesinde uygulanacak yöntemleri esas alarak nefs nasıl ehlileştirilir? Gurur nasıl tedavi edilir? Nefs, korku hikmetiyle nasıl dizginlenir? Gibi sorulara cevap aramaktadır. Eser yirmi dört başlıktan müteşekkildir. Müellif, eser boyunca ayet ve hadisler ışığında işlediği konulara, Abdullah b. Mübârek gibi zâtlardan aldığı anlatılara sık sık yer verir. Nasihat kitabı mahiyetindeki eser, yazarın samimi ve konuları idrake indirgeyici üslubunu yansıtır. İnsanın içinden geçen duygu çeşitliliklerini anlamlandırarak kişiyi nefsinin düşebileceği tehlikelere karşı uyarır. İyi huy ve ahlâk eğitimi konusunda bilgilendirir.

Muhâsibî'nin eserde, zahirde yapılan amel ile batinındaki amelin karşılaştırması için kullandığı *bâtını farz* ifadesi ilgi çekicidir. O'nun tarifi ile *bâtını farz*, Allah'ın organların amellerine koyduğu, gözetleyici kıldığı şeydir (s.12). Yine Muhasibi, eser boyunca dil ve kalp arasında denge kurmanın, susmanın ve kişinin kendini anlatmaktan içti- nap etmesinin önemini vurgular. Nefsteki gururun, kalp hastalıklarının sebebi olduğundan, tedavi yollarından ve riyanın felaketlerinden haber verir. Doğru davranışın temelini kendini denetleme ameliyesiyle olacağını bu ameliyenin nasıl kazanılacağı ile ilgili verdiği namaz örneği okuyucuda derin bir muhasebe hissi uyandırmaktadır. Gaflete düşmemenin ve uyanıklık halinde bulunmanın ancak “kaygı ve hü- zün” halini korumakla mümkün olduğunu, gaflet haline düşmenin en büyük belirtisinin de “kibir ve aşırı mutluluk hali” (s.86) olduğunu ifade eder. İnsanın mizacı hakkında psikolojik tahlillerde bulunan müellif, insanın mahiyetine ve nefsin insanı hangi yönlerden tuzağa düşürebileceği sorusuna cevap arayarak mü'minin nefesine karşı hep teyakkuz halinde bulunmasını öğütler. Eserin içindekiler kısmındaki başlık sıralamasına bakıldığında nefle ilgili sistematik bilgi vermediği konusunda bir fikir uyandırır da bütünü ile değerlendirildiğinde

nefsin tarifinden çok anlamına ve nefsin pratik yönüne yoğunlaştığı fark edilir. Bu durum serideki diğer kitaplarda da evvela öyle bir intiba uyandırır da bunun nedeni, erken dönem tasavvuf eserlerinin üslubundan kaynaklanmaktadır.

Hakîm Tirmizî, *Allah'a Yakınlığın Dereceleri: Nefsin Kötü Arzularını Nasıl Terk Ederiz?* Tercümesi Mehmet Zahit Tiryaki'ye ait eser; kul ile Allah arasında farz ve nafile ibadetlerle kurulan yakınlığın, kalplerin arındırılmasının kin ve nefreti terk ederek nefsi arındırmakla elde edilebileceği üzerinedir.

Hakîm Tirmizî, *Metafizik Mutluluk: Nefs Terbiyesi ve İlahi Neşe.* Asıl adı *Riyazetü'n-nefs* ya da *Kitabü'r-riyaze* olan eser, Hacı Bayram Başer tarafından tercüme edilmiştir. Hakîm Tirmizî bu eserde insanın karmaşık yapısını, iç organları ve duyguları arasındaki yakın ilişkiyi çözümlenmeye çalışır.

Hakîm Tirmizî, *Edep Yâ Hû: Kalbi, Nefsin Esaretinden Nasıl Kurtarıyoruz?* Çevirisini Mehmet Zahit Tiryaki yapmıştır. Çeviride Tirmizî'nin eserinin orijinal adı belirtilmemektedir. Eserde kalbin ıslahı, devası, fesadı ve hastalığı, akıl ve kalbin nasıl aydınlandığı gibi konulardan bahsedilerek kalbi, nefsin esaretinden nasıl kurtarıyoruz? sorusunun cevabı aranmaktadır.

Sofyalı Bâlî, *Yedi Makam Yedi Nefs: Allah Yolunda Mertebe-ler ve Nefsin Halleri.* Müellifin *Etvâr-ı Seb'a* adlı eseri Muhammed Bedirhan tarafından sadeleştirilmiştir.

Tasavvufun en önemli konularından bir diğeri de kalptir. Konuyla ilgili *Hit Serisi*'nde çıkan eserler şunlardır:

Hakîm Tirmizî, *Kalbin Anlamı: Allah'ın Nuruna Kavuşmak İçin Kalbimizin İç Güçlerini Nasıl Kullanmalıyız?* Kalp konusuna dair özgün yorumları ile bilinen Hakîm Tirmizî'nin (ö.320/932) *Beyanü'l-fark beyne's-sadri ve'l-kalbi ve'l-fuadi ve'l-lübbi* eseri, Ekrem Demirli tarafından tercüme edilmiştir.

Tirmizî bu eserinde, kavramlar ve şeyler arasındaki farkın günlük dilde anlamını yitirdiği gerçeğini *aralarında fark var* diyerek vurgular. O'na göre kelimelerin anlam dereceleri ile insanlardaki dini bilgi seviyeleri arasında bağ vardır. Tirmizî'de "kalp, insanın içinin ve derinlerinin bütün derecelerini kendinde toplayan genel anlamlı bir

addir” (s.15). Kalp kelimesine en çok benzeyenin göz kavramı olduğunu ifade eder. Nasıl ki göz, iki göz kapağı arasındaki beyazlık ile siyahlığa işaret ettiği gibi göz yuvarlağını ve onun içindeki ışığını da ifade ediyorsa; kalpte de sadr, fuad, lübb gibi anlam dereceleri vardır ve farklı işler görür (s.15). Buna göre sadr (göğüs), bir mekân olarak kalbi barındıran yerdir ki gözdeki beyazlık gibidir bu da İslam nurunun yeridir. Kalp, “sadr”daki ikinci duraktır ve gözün siyahlığı gibidir bu da iman nurunun bulunduğu yerdir. Fuad ise göz karalığında bulunan göz bebeği gibidir ki burası bilgi ve düşüncelerin yeri olarak tarif edilir ve insan bir şey öğrendiğinde önce fuad denilen yer, ardından kalp öğrenir. Lübb ise fuadın içinde, tıpkı gözde görme ışığının durumu gibidir ki bu da tevhid nurunun yeridir. Hakk’ı, mahlûkattan her bakımdan ayırıştırma görevini icra eder. Lübbden sonra ise kalp içinde ince makamlar ve değerli mekânlar, zarif sırlar gelir (s.20).

Görüldüğü gibi Tirmizi, kalp ve göz arasında anoloji yaparak temsiller üzerinden mantık yürütmektedir. Bu kurgu üzerinden başlayan eser altı bölümden oluşur. İlk bölümlerde sadr, kalp, fuad, lübb kelimelerinin anlamları ve vazifeleri hakkında bilgi verir. Diğer bölümlerde ise idrak araçlarından saydığı kalp, sadr, fuad ve lübb kavramları arasındaki ince ayrımları Kur’an ayetlerine dayandırarak anlatır. Bunlar aynı zamanda kalbin dört makamı olarak da zikredilir. Altıncı bölümde ise İslam (sadr), iman (kalp) ve tevhid (lübb), marifet (kalp içinde lübbden sonra gelen makamlar) nurundan doğan haller hakkında bilgi vererek İslam nurundan son nefes korkusu, iman nurundan kötü yollara düşme korkusu, marifet nurundan ise kaderden korkmakla kadere ümit beslemek duygusunun meydana geleceğini vurgular (s.83). Çok yönlü olarak kalp konusunun işlendiği bu eserde müellif sembolik bir dil kullanarak ayetlere işarî yorumlar getirir. Çevirmene göre Hakîm Tirmizî bu eseriyle işarî tefsir metodunun öncülüğünü yapmaktadır. Eser daha çok kalbin anlamına ve teorik yönüne vurgu yapar.

Hakîm Tirmizî, *Kalbini Bul: Nefs Terbiyesi ve Allah’a Yakın Olmanın Güzelliği*. Tirmizî’nin, kalbin pratik yönü ile ilgili olan eser Hacı Bayram Başer tarafından tercüme edilmiştir.

Kalplerin Makamları: Büyük Sûfilerden Seçme Metinler. Hacı Bayram Başer tarafından yayına hazırlanan bu eser Şakik-i Belhi, Sehl b.

Abdullah Tüsteri, Ebu Said Harrâz, Ebu Hüseyin Nuri, Ebu Abdurrahman Sülemi ve İbn Bâkûye gibi zatların bazı risalelerinin tercümesidir.

Hit Serisi'nde nefis konusunu varlık, vahdet-i vücud ekseninde anlatan diğer eser ise İbn-i Arabî'ye aittir. Bu eser, ***Nefsini Bilen Rabbini Bilir: Varlık, Yokluk ve Nefsin Mertebeleri*** adıyla yayımlanmıştır.

İslam düşüncesi tevhid anlayışı üzerine şekillenmiştir. Tasavvufta ise tevhid, Allah'ın ma'bûd, fail ve varlık olarak birlenmesidir. Varlık olarak Tanrı'nın birlenmesi ya da vahdet-i vücûd şeklinde ifade edilen bu anlayış, daha çok İbn-i Arabî (ö.638/1240) ve takipçileri sayesinde İslam düşünce tarihinin bir konusu olmuştur. Varlığın birlenmesi demek her şeyi Bir görmek, her şeyi Bir'den görmektir (müşâhade). Sûfilere göre nazarî, aklî ya da teorik bir idrakla bu gerçekleşmez. Müşâhede, kendini bilmekle yani hakikatinle yüz yüze gelmekle, kendi hakikatinle buluşmakla ve kendi hakikatini ele geçirmekle mümkündür. Bu yüzden sûfiler “nefsini bil” ilkesine vurgu yapmışlardır. “Nefsini bilen hiç şüphesiz Rabbi'ni bilir.” Düsturunu esas alan *Tevhid Risalesi*'nin önemi buradan gelmektedir. İbn-i Arabî'ye ya da Abdullah b. Mesud Balyânî (ö.686/1288)'ye ait olduğu düşünülen bu risale son dönem mutasavvıflarından Esad Erbilî (ö.1931) tarafından İbn-i Arabî'ye nispet edilerek Osmanlı Türkçesine tercüme ve şerh edilmiştir. *Hit Serisi*'nde eser Ercan Alkan tarafından yayına hazırlanmıştır.

Orijinal metninde bir bütün olarak ele alınan risale, yayına hazırlayan tarafından okumayı kolaylaştırmak maksadıyla konulara göre başlıklandırılmış, verilen dipnotlarla metin desteklenmiştir. Âyet ve hadis numaraları belirlenerek mealleri verilmiştir. Kitabın son kısmında *Risale-i Tevhid*'in, orijinal metni bulunmaktadır. Esad Erbilî eserin mukaddimesinde, vahdet-i vücûda ilişkin düşünce ve görüşlerin birçok ayet ve hadis ile desteklenmesine rağmen sûfilerin ifade biçimlerini anlamadaki yetersizlikten ötürü bir takım itirazların doğduğuna dikkat çekerek bu eleştirileri haksız bulur. *Tevhid Risalesi*'nin vahdet-i vücûd teorisine dair anlatımını ikna edici bulmasından dolayı bu risaleyi tercüme ve şerh ettiğini belirtir.

Eser, “nefsini bil!” Yani kendi derûnî özüne vâkıf olma halini ve varlığın merkezine eriştiğinde Rabb'ine has bilgiyi edinmeyi konu alır. İsim-müsemma ilişkisi, Hakk'ı görmenin dünyada imkânsızlığı

ve nedenleri, Hakk'ın ancak sıfatları ile bilinebileceği, şirk, Peygamber Efendimiz'in mâsivâyı (Allah'tan başka her şey) bildirmesi hadisinin hikmeti gibi konular vahdet-i vücûd konusu ile ilişkilendirilerek anlatılır. Fenâ ve mârifet, ölmeden önce ölmek ifadesi ve tasavvufta kıvılcık, siyah, yeşil, beyaz olarak nitelenen ölüm çeşitleri, nefsin mertebeleri (emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye, kâmile) açıklanarak, nefsi bilme, varlık ve yokluk, vuslat, hakiki fail gibi konular vahdet-i vücûd perspektifinden işlenir.

Vahdet-i vücûd düşüncesini temel alan bu risale, gerçek varlığın yalnız Cenâb-ı Hakk'a aitlik ilkesini ana tema olarak işler. “Allah vardı ve O'nun dışında hiçbir şey yoktu” metafizik gerçekliği eser boyunca izah edilmiştir.